

Makale Değerlendirmesi

Ayşegül Kılıç / Heath W. Lowry Tartışmasında, Evrenos Beg'in Soyu İle İlgili Belgenin Okunuşuna İlişkin Önemli Bir Düzeltme

An Important Correction on the Way of Reading of the Document Related to Evrenos Beg's Ancestry in Ayşegül Kılıç / Heath W. Lowry Debate

Hakan Yılmaz*

Öz

Bu makale, ünlü Osmanlı akıncı beyi Gâzî Evrenos Beg'in soyunu aydınlatacak nitelikte önemli bir vakıf belgesinin yayını nedeniyle, Ayşegül (Çalı) Kılıç ile Heath W. Lowry arasında yaşanan tartışma ve bu tartışma sırasında ortaya atılan iddiaları, tarihî kanıtlar ve bilimsel kıstaslar ışığında değerlendirmek amacıyla kaleme alınmış; belgedeki önemli bir ibârenin okunuşuna dair ortaya atılan yanlış bir iddia çağdaş materyallere dayanılarak düzeltilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gazi Evrenos Beg, İsa Beg vakfiyesi, Pranko Lazarat, Şehidlik, intihal, Ayşegül Kılıç, Heath W. Lowry.

---

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi. (hakanyilmaz.makale-iletisim@hotmail.com/hakan.yilmaz9@ogr.sakarya.edu.tr)

Abstract

This article aims to evaluate the debate between Ayşegül (Çalı) Kılıç and Heath W. Lowry due to the publication of an important foundation document that would illuminate the ancestry of famous Ottoman pioneer by Ghazi Evrenos Beg and the claims that were made during this debate, in the light of historical evidences and scientific criteria. A false claim that was put forward on way of reading of an important phrase in the document was tried to be corrected based on contemporary materials.

Keywords: Ghazi Evrenos Beg, İsa Beg endowment, Pranko Lazarat, Martyrdom, plagiarism, Ayşegül Kılıç, Heath W. Lowry.

Giriş

Bilimsel yayın ve çalışmalar hayli yorucu bir süreç ve uzun bir mesai gerektirdiğinden, aynı konu üzerinde çalışan araştırmacılar arasında zaman zaman tenkit ve tartışmalar yaşanması son derece doğaldır. Ancak bu tartışmalar sırasında taraflar arasında, iki meşhur Türk deyimini olan “*Vur deyince öldürmek*” ve “*Devenin altında buzağı aramak*” sözlerine rahmet okutacak düzeyde bir “linç” ve “kusur arama” arayışı içerisine girişmek, işi ifrata vardırmanın daha da ötesinde; bazen bilimin ve bilimselliğın objektifliğine de gölge düşürecek sonuçlar ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Konuya giriş yapmadan önce şunun ısrarla altını çizmek isteriz ki; bizim burada ortaya koyacağımız tenkit ve eleştiriler, kesinlikle taraflardan herhangi birinin haklılık ya da haksızlığını ispat etmek amacına mâtuf değildir. Amacımız sadece, haksızlığa karşı hak arayışı içine girdiğini savunan tarafın, alternatif başka bir materyalle doğrulandığında kendisini haksız çıkaracağı aşikâr olan bir konuyu abartılı bir şekilde devreye sokarak, haklılığını pekiştirme pahasına yaptığı önemli bir bilimsel hatanın ve yine buna paralel olarak “bilimsellik” adına ortaya attığı bazı iddiâların, kesin çağdaş kanıtlar ve bilimsel kıstaslar ışığında düzeltilmesini sağlamaktır.

Bilindiği üzere söz konusu tartışma, Ayşegül Kılıç'ın doktora tezi ile 2011 yılı sonu/2012 yılı başlarında yayımlanan üç makâlesinde, Evrenos-oğlu İsâ Beg Vakfiyesi'nden Evrenos Beg'in babası Pranko İsâ'nın adına ilişkin yeni bir kayd, bu ünlü akıncı beyinin soyu ile ilgili tartışmaları aydınlatılacak önemli bir materyal olarak yayınlanması¹, Heath W. Lowry'nin bu makalelerin neşrinden kısa bir süre sonra aynı belgeyi *Fourteenth Century Ottoman Realities: In Search of Hâcî-Gâzî Evrenos - On Dördüncü Yüzyıl Osmanlı Gerçek-*

---

1 Ayşegül Kılıç, “Evrenos Bey'in Kökeni Hakkında Tartışmalar ve Yeni Bir Değerlendirme”, *Belleken*, LXXV/274 (2011), s. 745-768; a.mlf., “Bizans ve Osmanlı Kaynaklarında Gâzi Evrenos Bey'in İmajı Hakkında Bir İnceleme”, *AÜ Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXX/49, Ankara, s. 131-144; a. mlf., “Evrenos Bey'in Babası Pranko Lazarat'ın (Pranko İsa) Vakfı ve Türbesi”, *GAMER*, I/1 (2012), s. 87-99.

leri: *Hacı-Gazi Evrenos'un İzinde*² adlı yeni çalışmasında kullanması, ancak söz konusu çalışmasında bu belgeyi daha önce Kılıç'ın yayınladığına ilişkin hiçbir atıfta bulunmaksızın "*Yeni Bir Bulgu*" olarak tanıtmasıyla başlamış³; daha sonra Kılıç'ın 2014 yılında yayınladığı doktora tezinin Önsöz'ünde Lowry'nin bu tavrını eleştirmesi⁴ ve onun da Kılıç'a, çalışmalarında belgeleri hatalı bir şekilde okuyup aktardığı ve kendisine ait bazı materyalleri izinsiz olarak kullandığı yönünde, oldukça sert ithamlar içeren bir cevap metni hazırlamasıyla⁵ daha da ileri boyutlara varmıştır.

Yukarıda belirttiğimiz üzere; amacımız bilim adına yapılan hatâları, yine onun herkesçe kabul görmüş kıstasları doğrultusunda düzeltmek olduğundan, şimdi Lowry'nin cevap niteliğindeki makalesinde ortaya attığı bazı iddiâları, tarihî ve epigrafik materyaller ışığında bilimsel açıdan tenkide çalışacağız.

Evrenos-oğlu 'İsâ Beg Vakfiyesi'ndeki "eş-Şehîd" İbâresinin Okunuşuna İlişkin İddiânın Tenkidi:

Heath Lowry, Evrenos-oğlu İsâ Beg'in Selânik'e bağlı Vardar Yenicesi'ndeki vakıfları adına düzenlenen 861/1457 tarihli vakfiyesinde, Evrenos Gâzî'nin: الامير الكبير المرحوم الشهيد اورانيز بك ابن پرانقو لازارت "el-Emîrül-kebîrül-merhûmü's-şehîd Evrânîz Beg ibn Pırânkô Lâzârat"⁶ şeklinde geçen nisbesindeki الشهيد "eş-Şehîd" ibâresini Ayşegül Kılıç'ın yanlış okuduğunu, doğrusunun "şöhretli, namlı, ünlü" mânâsına gelen الشهير "eş-Şehîr" olduğunu öne sürerek, buna Evrenos Gâzî'nin "kesin olarak şehid olmayışı"nu gerekçe göstermiştir:

2 Krş. Heath W. Lowry, *Fourteenth Century Ottoman Realities: In Search of Hacı-Gâzî Evrenos - On Dördüncü Yüzyıl Osmanlı Gerçekleri: Hacı-Gazi Evrenos'un İzinde*, Bahçeşehir University Press: Occasional Papers in History #5, İstanbul, 2012.

3 Krş. Lowry, *a.g.e.*, s. 89-94.

4 Ayşegül Kılıç, *Bir Osmanlı Akıncı Beyi: Gazi Evrenos Bey*, İthaki Yayınları, İstanbul 2014.

5 Heath W. Lowry, "Oyunu Kuralına Göre Oynamak: Ayşegül Kılıç'a Bir Yanıt", *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, XLIII (2014), s. 475-492.

6 BOA, EV. VKF., no. 10/1, s. 11, st. 24-25.

“Burada Kılıç, ‘şehir’ (manası şöretli, namlı, ünlü) kelimesini hatalı bir şekilde ‘şehid’ (manası: İslâm adına savaşırken hayatını kaybeden) olarak okumuştur. Kendisinin belirttiğine göre, on senedir Evrenos üzerine çalışan birinin bu kısmı nasıl yanlış okuduğunu anlamak zordur. Kesin olan bir şey var ki, Evrenos ‘şehid’ olmadı. Savaşta ölmek bir yana, son derece geç bir yaşta (görünüşe bakılırsa eceliyle) vefat etmiş ve 17 Kasım 1417 Çarşamba günü Yenice-i Vardar’da defnedilmiştir. Kılıç, bu gerçeğin tamamen farkında olsa da, anlaşıldığı kadarıyla onun İslâm adına savaşırken hayatını kaybedenlere verilen bir unvanı taşımasında bir tutarsızlık görmemiştir.”⁷

عيسى بك امير الامير الكبير المرخم الشهير اورنيز
بك امير القوا لاوزارت

Resim-1: Evrenos Gâzî'nin “el-Emûrû'l-kebîrû'l-merhûmü'ş-Şehîd Evrânîz Beg ibn Pırânkô Lâzârat” nisbesiyle anıldığı, Lowry'nin iddialarına ve her iki taraf arasında tartışmaya konu olan satırlar. Evrenos-oğlu 'İsâ Beg'in Selânik/Vardar Yenicesi Vakfiyesi'nden ayrıntı,
BOA, EV. VKF., no. 10/1, st. 24-25

Oysa Evrenos Beg'in tıpkı vakfiyedeki gibi “eş-Şehîd” olarak vasıflandırılmış olduğu, o asırdan günümüze intikâl etmiş daha meşhur ve önemli tarihî materyaller mevcuttur ki, bunların başında bizzat onun kabir taşı gelmektedir:

قد مات ونقل من دار الفنا الى دار البقا المرحوم المغفور السعيد الشهيد،
ملك الغزاة والمجاهدين، قاتل الكفرة والمشركين، الزاير بيت الله الحرام،
الطائف بين الركن والمقام حاجى اورنيز بن عيسى - نور الله قبره وطاب
ثراه الى رحمة الله تعالى ورضوانه - فى اليوم الاربعاء السابع من شهر الشوال
لسنة عشرين وثمانماية هجرية

7 Heath W. Lowry, a.g.m., s. 487.

“Kad mâte ve nukile min dâri'l-fenâ ilâ dâri'l-bekâ el-merhûmü'l-mağfûr, es-sa'îdü's-şehîd, Melikü'l-guzât ve'l-mücâhidîn, kâtilü'l-kefereti ve'l-müşrikîn, ez-zâyir bi-Bey-tu'llâhi'l-harâm, et-tâ'ifu beyne'r-rükni ve'l-makâm Hacı Evrenoz bin 'Îsâ -nevvere'llâhu kabrehû ve tâbe serâhu ilâ rahmeti'llâhi te'âlâ ve rıdvânehû- fı'l-yevmi'l-erba'a es-sâbi' min şehri's-Şevvâl li-sene 'ısrîn ve semâne-mî'e-i Hicriyye.”⁸

Üstelik kabir taşındaki bu الشهيد السعيد *“es-Sa'îdü's-şehîd”* ibâresi, Evrenos Beg türbesinin 1302/1884-85 yılındaki tamiri sırasında konulan kitâbenin daha muhtasar olan metninde de aynen tekrâr edilmiştir:

قال - عليه السلام - : المؤمنون لا يموتون بل ينتقلون من دار الفنا الى دار البقا ؛ قد انتقل المرحوم السعيد الشهيد المغفور ، الملك الغزاة والمجاهدين ، قاتل الكفرة ، سنة : ١٣٠٢ .

“Kâle 'Aleyhi's-selâm: 'el-Mü'minûne lâ yemûtûne bel yentekilûne min dâri'l-fenâ ilâ dâri'l-bekâ.' Kad intekale'l-merhûmü's-sa'îdü's-şehîdü'l-mağfûr, el-Melikü'l-guzât ve'l-mücâhidîn, kâtilü'l-kefere, sene: 1302 (1884-85).”⁹

---

8 Krş. Vasilis Demetriades, “The Tomb of Ghâzî Evrenos Bey at Yenitsa and Its Inscription”, *Bulletin of School of Oriental and African Studies*, XXXIX (June, 1976), s. 331. Evrenos Gâzî'nin kabir taşını ilk kez bu makâlesi ile ortaya çıkarıp bilim dünyasına tanıtan Demetriades, bir inşâ klasiği olan metindeki bu ibâreyi tereddütsüz الشهيد السعيد = *“es-sa'îdü's-şehîd”* şeklinde okumuştur.

9 Heath W. Lowry - İsmail E. Erünsal, *Yenice-i Vardar'lı Evrenos Hanedanı: Notlar ve Belgeler*, Bahçeşehir Üniversitesi Yay., İstanbul, 2010, s. 91.

Resim-2: Gâzî Evrenos Beg'in orijinal mezar taşında "el-Merhûmü'l-
mağfûrû's-Sa'îdü's-Şehîd" unvanlarıyla vasedildiği kısım.

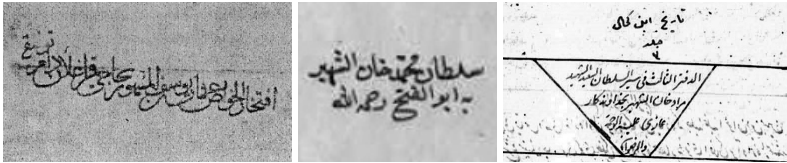
V. Demetriades, "The Tomb of Ghâzî Evrenos Bey at Yenitsa and Its Inscription", *Bulletin of School of Oriental and African Studies*, XXXIX (1976), s. 331

Görüldüğü üzere Evrenos Beg gerek mezar taşında, gerekse türbesinin onarım kitâbesinde; Osmanlı mezar taşı ve kitâbe metinlerinde sıklıkla rastlanan "el-Merhûmü'l-mağfûr", "es-Sa'îdü's-Şehîd" unvanlarıyla anılmıştır. Dolayısıyla bu iki tarihî materyale paralel olarak, 'İsâ Beg'in Vardar Yenicesi vakfiyesinde de onun المرحوم الشهيد "el-Merhûmü's-Şehîd" şeklinde anılmış olduğu, başka herhangi bir yoruma imkân ve ihtimâl bırakmayacak derecede açıktır. Kaldı ki Lowry son tartışmada, bu iki önemli materyalde de geçen söz konusu ibâreyi Kılıç'ın yanlış okuduğunu öne sürmekle birlikte, daha önce yayınladığı pek çok çalışmasında kendisi de doğrudan "Şehîd" olarak transkripsiyona aktarmıştır¹⁰.

Burada Lowry'nin bilmediği önemli bir şey var ki, o da şudur; kitâbe, mezar taşı ve vakfiye üslûbuna âşinâ olan herkesin bi-

10 Lowry-Erünsal, *a.g.e.*, s. 89-91.

leceği üzere الشهير “eş-Şehîr” veya المشهور “el-Meşhûr” ifâdesi, ölmüş olan kimsenin ismi değil, sadece lâkabı açıklanırken; genellikle isimden sonra ve lâkaba geçmeden hemen önce kullanılır. Tıpkı Orhan Gâzî’nin, oğlu Süleyman Paşa adına düzenlediği Şa’bân 761/Haziran 1360 tarihli İznik Hacı Karaoğlan Zâviyesi vakfiyesinde, asıl adı “Osmân bin Yûsuf” olan Hacı Karaoğlan’ın: - دام توفيقه - قراغلان المشهور بحاجي قراغلان - عثمان بن يوسف المشهور بحاجي قراغلان - “Osmân bin Yûsuf el-meşhûr bi-Hacı Kar’-oğlân -dâme tevfi kahû-” şeklinde vasfedilmesi¹¹ örneğinde olduğu gibi; veyâ İbn Kemâl’in, Târîh’inin III. Defter unvan yaprağında, eserin Sultan I. Murad’ın monografisini içerdiğini vurgularken onu: السلطان السعيد الشهيد مراد خان الشهير بخداوندكار غازي “es-Sultânü’s-sa’idü’s-şehîd Murâd Hân eş-şehîr bi-Hüdâvendigâr Gâzî” olarak takdim etmesi¹², ya da anonim bir Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân nüshası derkenar başlığında Fâtih Sultan Mehmed’in: سلطان محمد خان الشهير به ابو الفتح “Sultân Muhammed Hân eş-şehîr be-Ebûl-feth” şeklinde tavsif edilmesi gibi¹³. Tüm bu örneklerde açıkça görüldüğü üzere “eş-Şehîr” ya da “el-Meşhûr” ifâdesi; tasvir edilen kişinin adı açıkça zikredildikten sonra, isminin değil doğrudan lâkabının başına getirilmiştir.

Resim-3, 4, 5: Osmanlı inşâ literatüründe “eş-şehîr / el-meşhûr” ifâdesinin, isminin değil, lâkabın önüne getirildiğine ilişkin örnekler (soldan sağa): 1- İznik Hacı Kara-oğlan Zâviyesi Vakfiyesi, TSMA, no. 7792, st. 38; 2- Anonim Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân, Belgrade Svetozar Marković Library, T Pco, no. 327/3, vr. 34^b; 3- İbn Kemâl, Târîh, III. Defter, Millet Ktp. Ali Emîrî, Tarih, no. 30/3, vr. 76^a

11 TSMA, no. 7792, st. 38.

12 İbn Kemâl (Kemâl Paşa-zâde), Târîh-i İbn Kemâl, III. Defter, Millet Ktp. Ali Emîrî, Tarih, no. 30/3, vr. 76^a.

13 Krş. Anonim Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân, Belgrad Univ. Library, T Pco, no. 327/3, vr. 34^b.

Buna ilâveten Lowry, yine Arapça ve Farsça yazım kalıplarına yeterince âşinâ olmadığından olsa gerek ki, bu örneklerde de görülen “eş-Şehîr”, “el-Meşhûr” ifadeleriyle sunulan lâkapların başına; “ile, -le, -la” eklerine ya da “diye” kelimesine karşılık gelen, Arapça “-” = “bi-” ya da Farsça “-” “be-” ekinin gelmesi gerektiği kriterini de dikkate almamıştır. Dolayısıyla Evrenos-oğlu ‘Îsâ Beg’in vakfiyesindeki kelimenin başında bu ekin yer almıyor oluşu da, buradaki ifâdenin Lowry’nin öne sürdüğü ibâre ile uzaktan-yakından alâkası olmadığının apaçık bir kanıtıdır.

Heath Lowry, Kılıç’ın 10 yıldır Evrenos üzerinde çalıştığını söylediği halde, bu kısmı neden “Şehîd” diye okuduğunu anlamının zor olduğunu söylemektedir¹⁴. Meseleye objektif yaklaşmak gerekir; bu durumda kendisine de, yukarıdaki kitâbe metinlerinde de geçen bu ibâreyi daha önce yayınladığı çalışmalarda “Şehîr” değil de “Şehîd” şeklinde okumuşken, şimdi neden zorlama bir yorumla bu şekilde okumaya çalıştığını sormak gerekebilir. Fakat bizim buradaki amacımız, bu gibi çelişkileri gündeme getirerek tartışmayı daha da büyütmek değildir.

Sonuç itibariyle Heath Lowry’nin, vakfiyedeki “eş-Şehîd” ibâresinin “eş-Şehîr” şeklinde okunması yönündeki ısrarı, yukarıdaki tarihî kanıtlardan da açıkça anlaşılacağı üzere, bilimsellikle hiçbir şekilde bağdaşmayan açık bir zorlamadır ve bu durum, Moynihan’ın sözünden hareketle Kılıç’a yönelttiği “hakikatleri kendine göre değiştirme” isnâdının¹⁵ ister-istemez kendisi hakkında sorgulanması zarûretini doğurmaktadır.

“Şehîd” Kelimesinin Anlamı ve Evrenos Beg Hakkında Kullanılmayacağı Yönündeki İddiânın Cevâbı:

Lowry, “Şehîd” kelimesinin mânâsını “İslâm adına savaşırken hayatını kaybeden” şeklinde tanımlayarak¹⁶ anlamını tamamen daraltmıştır ki, bu da yine onun konu hakkında yeterince bilgi-

14 Heath W. Lowry, *a.g.m.*, s. 487.

15 Lowry, *a.g.m.*, s. 475, 491.

16 Lowry, *a.g.m.*, s. 487.

si olmamasından kaynaklanmıştır. Oysa İslâm'a göre "şehîd"lik hükmü yalnız savaş meydanlarında ölen kimselerle sınırlı olmayıp; cüzam, vebâ ve benzeri iç hastalıklarla, boğularak, yanarak, binaların yıkıntısı altında kalarak ruhunu teslim edenler, gurbette, hatta aşk uğrunda ölenler bile "şehîd" hükmündedir¹⁷ ve bu önemli ayrıntı, ölen nüfuzlu kimselerin evsâf ve elkâbının tespiti noktasında, bekleneceği üzere Osmanlı yazım ve inşâ literatürüne de geçmiştir.

Bunun en çarpıcı örneklerinden birisi; Orhan Gâzî devri ulemâsından "Kara Hoca" lâkaplı Alâeddîn 'Alî Esved'in, 4 Zîl-hicce 769/21 Temmuz 1368'de tamamlayıp Sultan I. Murad'a sunduğu *Künûzü'l-Envâr* adlı *Vikâye Şerhi*'nin mukaddimesinde, hâl-i hazırda Evrenos Beg gibi "İslâm adına savaşırken hayatını kaybetmediğini" çok iyi bildiğimiz Sultan Orhan'ı da, ölümünden altı yıl sonra "Âdil" vasfına ilâveten açıkça "Şehîd" olarak da andığını gösteren şu satırlardır:

شهاب الدولة والحق والدين، ليث الاسلام وغيث المسلمين، القايم بامر الله،
الصادع بحجة الله مُراد بك ابنُ السلطان العادل الشهيد أورهان - تغمده الله
بالمغفرة والرضوان -

"Şihâbü'd-devleti ve'l-Hakku ve'd-dîn, Leysü'l-İslâm ve Gaysü'l-müslimîn, el-kâyim bi-emri'llâh, es-sâdi' bi-hücceti'llâh Murâd Beg ibnü's-Sultânü'l-Âdilü's-ŞEHÎD Orhân -tegammedehu'llâhu bi'l-mağfireti ve'r-ıdvân-..."¹⁸

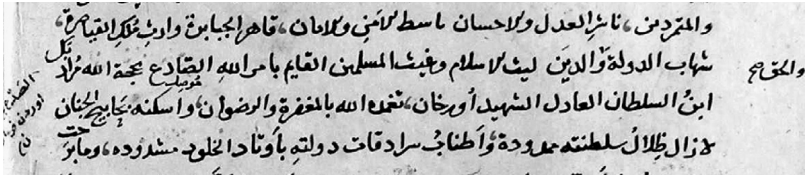
Çünkü çağdaş Moğol, Bizans ve İtalyan kaynaklarında açıkça belirtildiği üzere; Orhan Gâzî 763/1362 yılı Mart ayında, yukarıda "şehîd" olmayı gerektiren hastalıklar arasında saydığımız "tâ'ûn"; yani "vebâ" hastalığından ölmüştü¹⁹.

17 Bu konudaki farklı Hadîs rivâyetleri için, meselâ bk. Müslim: 1915/165; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*: 522; Ebû Dâvud, *İstigfâr*: 26; İbn Mâce: 2804; Hâkim: 2/159, vb.

18 Alâeddîn 'Alî Esved (Kara Hoca), *Künûzü'l-Envâr*, Nuruosmaniye Ktp. no. 1334, vr. 1^b.

19 Orhan Gâzî'nin çağdaşı olan, Eratna sarayının müneccim ve tarihçilerinden

Kaldı ki biz, tartışmanın odak noktasında bulunan Evrenos Beg'in de savaşırken öldürülmediğini bilmekle birlikte, hâl-i hazırda savaşın dışında, tam olarak nasıl, ne şekilde ve hangi sebeple öldüğünü bilemiyoruz. Lowry bu konuda da tek bir bilimsel materyale dayanmaksızın, "görünüüşe bakılırsa" ifâdesiyle tamamen meçhule gönderme yapmıştır²⁰. Öyle ki; öne sürdüğü gerekçenin aksi ispat edilememekle birlikte, herhangi bir somut delile dayanmayan kendi iddiâsını da -hâliyle- hiçbir açıdan te'yid edememektedir. Bu durumda Orhan Gâzî örneğinden yola çıkacak olursak; Evrenos Beg'in de, özellikle yukarıda sayılan hastalık veya sebeplerden herhangi birisi nedeniyle vefat etmiş ve gerek mezar taşında, gerekse vakfiyesinin giriş kısmında bu nedenle "Şehîd" olarak anılmış olması kuvvetle muhtemeldir diyebiliriz.

Resim-6: "Kara Hoca" lâkaplı 'Alâeddîn 'Alî Esved'in, ölümünden 6 yıl sonra yazdığı *Künûzü'l-Envâr* adlı eserinin mukaddimesinde Orhan Gâzî'yi "es-Sultânü'l-Âdilü's-Şehîd" olarak vassfettiği yer.

Künûzü'l-Envâr, *Nuruosmaniye Ktp. no. 1334, vr. 1^b*

Zeynü'l-Müneccim, 773/1375' tedüzenlediği Farsçatakimde onun ölümünü şu ifâdelerle kayıt altına almıştı: ووفات اورخان و خلیل اغاء اتابك در سنه هفتصد شصت و سه "Yedi yüz altmış üç yılında Orhân ve Atabeg Halîl Aga vefât etti ve yedi yüz altmış dört yılı aylarında vebâ, tâ'ûn ve 'umûmî ölümler başgösterdi." Zeynü'l-Müneccim bin Süleymân el-Konevî, *Zikr-i Tevârîh-i Ba' ez-Selâtin-i Moğol*, *Nuruosmaniye Ktp. no. 2782, vr. 8^a*; O. Turan, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, TTK, Ankara, 1954, s. 72-73. Çağdaş Eratna takvimindeki bu kayıt, yine muâsır bir İtalyan kaynağına düşürülen kayıtlar ve bir Bizans kısa kroniğinde yer alan "6870/1362'de umûmî bir vebâ salgını olup, aynı yılın Mart ayı içinde Orhan'ın öldüğü" bilgisi ile tamamen örtüşmektedir. Krş. Peter Schreiner, *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, II: "Chronica Byzantina Breviora", 290, Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Vienna, 1977.

20 Lowry, *a.g.m.*, s. 487.

Vakfiyedeki “Pırânkô” İsminin Transkripsiyona Aktarılışında Gözden Kaçan Önemli Bir Ayrıntı:

Esâsen vakfiye metninin okunuşunda yapılan hatalar yalnız Lowry'nin yukarıdaki yanlış yorum ve okuyuşuyla sınırlı olmayıp, her iki tarafın da kimi zaman Osmanlıca imlâ ve yazım tekniği ile uyuşmayan bâriz ortak hatalar yaptığı göze çarpmaktadır. Meselâ her iki araştırmacının da belgenin okunuşunda yaptıkları önemli bir hata; söz konusu çalışmalarında Evrenos Beg'in babasının adını²¹ transkripsiyona uyarlarlarken, doğrudan “Pranko/ Branko” şeklinde yazmalarındır²². Bu noktada iki taraf da ismin Sırpça orijinal yazımına odaklanıp, Osmanlıca'ya uyarlanış tekniğini gözden kaçırmışlar ve ismi: “Branko” yahut “Pranko” şeklinde transkripsiyona aktarmışlardır.

Halbuki Osmanlıca okunuş tekniğinin söze uyarlanışında (*articulatory*), ilk iki harfi sessiz olarak başlayan yabancı menşe'li bu tür isimlerin imlâ ve okunuşunda; ismin aslî yazılışındaki gibi iki sessiz harf yan yana gelmez, ikisinin arasına mutlaka sesli bir harf girer, dolayısıyla bu durumda buradaki ismin de پرائنکو “Pırânkô” şeklinde yazılıp okunması icap eder. İsmi ilk iki harfi Lowry ve Kılıç'ın okuyuş şekline göre harekelendiğinde, harekesiz olan « “پ” ve “ر” harfleri cezimle ya da başka bir şekilde birbirine bağlanamayacağı için tamamen belirsiz bir durum ortaya çıkacaktır ki; bu imlâ ve okuyuşun ne Arapça, ne de Türkçe yazım kuralları ile ilişkilendirilmesi imkânsızdır²³.

21 BOA, EV. VKF., no. 10/1, s. 11, st. 25: “پرائنکو لازارت”

22 Krş. Kılıç, “Evrenos Bey'in Kökeni Hakkında...”, s. 760-763; a.mlf., “Evrenos Bey'in Babası Pranko Lazarat'ın...”, s. 89; a.mlf., *a.g.e.*, s. 43; Lowry, “Fourteenth Century...”, s. 5, 91; a.mlf., *a.g.m.*, s. 486.

23 Ayşegül Kılıç'ın yukarıdaki imlâ esasları çerçevesinde tamâmen doğru olarak okuduğu لازارت “Lâzârat” ismini, Lowry'nin ısrarla, sürekli “Lazart” şeklinde okuması da bu kâbildendir. Krş. Lowry, “Fourteenth Century...”, s. 90, 91, 93-94; a.mlf., *a.g.m.*, s. 486. Lowry'nin burada toponomik delillerle dahi okunuşu malûm olan bu ismi, sırf hasmına muhâlefet amacıyla, bilinçli olarak farklı şekillerde kullanma çabasında olduğu intibâ uyanmaktadır ki, bu durumun da bilimsel ciddiyetle hiçbir şekilde bağdaşmayacağı ortadadır.

Lowry'nin Kılıç'a Yönelik Diğer İddiâlarının Bilimsel Kriterler Işığında Değerlendirilmesi:

Heath Lowry'nin bilimsel bir yanlışın düzeltilmesi adına üzerine eğildiğimiz yukarıdaki iddialarını bir kenara bırakarak, Kılıç'ın yayınladığı yeni kitapta bilimsel ritüellere riâyet etmediği yönündeki diğer iddialarını ele alacak olursak; öncelikle onun, Kılıç'ın zaten ilk kez kendisinin yayınladığı bir belgenin kayıt numarasını, tam da yayınlarken “diğer araştırmacıların bulamaması için”, “kasıtlı olarak” değiştirmiş olduğu (!) yönündeki iddiâsı²⁴ tamamen mantık dışıdır. Zira Kılıç söz konusu belgeyi, üstelik Evrenos Beg ve babasının adı ile ilgili tartışmaları aydınlatacak en önemli kısmını yayınladıktan sonra, başkalarının dikkatinden hâlâ hangi sebeple kaçırmaya çalışacaktır, bu soru cevapsız kalmaktadır. Şayet Kılıç, belgenin kayıt numarasına hiçbir temele dayanmayan uydurma birtakım rakamlar ilâve etseydi, Lowry'nin iddia ettiği gibi, onun belgeyi diğer araştırmacıların dikkatinden kaçırma amacı güttüğü belki düşünülebilirdi. Fakat yazarın kayıt numarasının önüne fazladan koyduğu rakamın, vakfiyenin düzenlendiği hicrî tarihle tıpatıp aynı olması, meseleye tarafsız olarak bakan birini; ortada ister-istemez bilinçli bir tahriften çok, belgenin düzenleniş tarihi ve kayıt numarasını birleştirecek zincirleme bir referans hatasının yapılmış olduğunu düşünmeye itmektedir.

Kılıç'ın belgeyi gizlemek gibi bir amacı olsaydı, belgenin kayıt no.'sunu makalesinin hiçbir yerinde doğru olarak vermemesi gerekirdi. Fakat o, söz konusu suçlamaya konu olan makalesinin bir yerinde, bizim yukarıdaki tahminimizi destekleyecek şekilde 861 tarihini, başına “h.” (hicrî) kısaltmasını koyarak ayrıca vermiş; işin ilginç tarafı, söz konusu ithamlarından sonra buna Lowry'nin kendisi de açıkça işâret etmiştir²⁵. Bu durumda Kılıç'ın makalesini ince-

24 Krş. Lowry, “Fourteenth Century...”, s. 76, 161-162; a.mlf., a.g.m., s. 486.

25 Krş. Lowry, a.g.m., s. 485. Burada Lowry, Kılıç'ın belgenin numarasını “BOA, EV: VKF. H. 861 No. 10/1” şeklinde vermesinden yola çıkarak: “Hakikat: Burada ilk ve tek olarak, önceki kullanımı olan “No. 861”i “H. 861” (hicri 861) ile değiştirerek 861'in belgenin tasnifinin bir parçası olmadığını kabul etmiş gibi görülmektedir.” demesine rağmen, önceki ithâmının isâbetsizliğini ortaya koyan bu örnekten sonra da iddiâsını ısrarla devam ettirmiştir.

leyen herhangi bir kişi, makalenin diğer kısımlarıyla birlikte bu kısmını da mutlaka okuyacağından, Lowry'nin "*belgenin kayıt no.'sunu dikkatten kaçırma*" yönündeki iddiâları bizzat kendisi tarafından boşa çıkarılmış olmaktadır. Diğer konularda olduğu gibi Lowry, maalesef bu noktada da iddiâsının doğruluğunu ispat edememiş, Kılıç'ın "*ilk ve tek*" olarak nitelendirdiği²⁶ yukarıdaki kaydını ise yine isâbetsiz bir şekilde kendi aleyhine delil olarak getirmiştir.

Lowry'nin bu noktada dikkati çeken diğer bir suçlaması ise; daha önce Evrenosoğlu ailesinden alarak Askerî Müze'ye naklettirdiği Gâzî Evrenos Beg'in zırhı ve Kur'ân-ı Kerîm'inin fotoğraflarını yayınlayan Ayşegül Kılıç'ın, yayınladığı yerde bunları bulan kişinin kendisi olduğundan hiç söz etmemesidir²⁷. Lowry bu iddiâsında da tenkidin ölçüsünü kaçırarak, Kılıç'ın, bunların daha önce kendisi tarafından keşfedildiğini ve yayımlandığını belirtmemesinden: "*2012 tarihli kitabımı bilmeyen kişiler bu yanlış yönlendirme yüzünden esasen hanımefendinin kendisinin 'bulgusu' olduğuna dair bir düşünceye kapılabilirler. Bu yaptığı, en hafif deyişle bir bilim insanının asla yapmaması beklenen bir tür intihal olup, bunun yanı sıra gayri ahlakidir.*" şeklinde²⁸ uçuk ve ütopya sınırlarını zorlayan bir mânâ çıkarmıştır. Dışarıdan nasıl gözüktüğünü hesaba katmasa da, isâbetsiz bir "*intihal*" yorumuyla, kendi kurduğu "*iskambilden ev*"inin üzerine yeni bir "*iskambilden ev*" kurmaya çalışan Lowry, bu sözleriyle; âdetâ oyunağını arkadaşından kıskanan küçük bir çocuk edâsıyla "*intihal*"ın, günümüzde ne kadar istismâra ve kullanılmaya açık bir sömürü malzemesi hâline geldiğini farkında olmadan gözler önüne sermiştir. Keşfedilen herhangi bir şeyi sadece yayınlamış olmanın, kişinin onu "*kendi keşfi*" gibi göstermesi anlamına gelmediğini ünlü akademisyene hatırlatmamıza herhâlde gerek yoktur.

Şunu dürüstlikle kabul etmek gerekir ki; bu fotoğrafları yayınlayan kimse Ayşegül Kılıç değil de, Lowry'nin kendisi veyahut başka biri de olsaydı, müzenin zimmetine geçmiş olan ve hâl-i ha-

26 Krş. Lowry, a.g.m., s. 485.

27 Krş. Lowry, a.g.m., s. 490-491.

28 Krş. Lowry, a.g.m., s. 491.

zırda bir envanter numarası da bulunan bu eşyâların, fotoğraf alt yazısında artık kim tarafından nakledildiğini belirtmekle uğraşmaz, daha pratik ve mantıken kuşkusuz daha uygun olacağı için yalnız envanter numarasını belirtmekle yetinirdi. Kaldı ki, özel şahıslardan müzeye intikâl etmiş eşyâların envanter numarası dışında, kısacık fotoğraf alt yazısında kim tarafından keşfedildiğini belirtmek bilimsel açıdan da uygun ve isâbetli bir durum değildir. Profesörlük seviyesine yükselmiş dünyaca ünlü bir akademisyenin, resim alt yazısında müze envanter numarasının belirtilmesini “yanlış yönlendirme” olarak nitelendirmesi, yerine kendi adının konulmasını isteyip, konulmamasını “*intihâl*” olarak göstermesi gerçekten hayret ve ibret vericidir. Oysa ki resim alt yazıları hazırlanırken kaynağın nasıl ve ne şekilde referans gösterilmesi gerektiği, tüm araştırmacılara daha Lisans eğitiminin ilk yıllarında öğretilmektedir. Böylesi bir ayrıntıyı fazladan belirtmek, olsa olsa kişisel bir tercih meselesi olabilir ki; bu durumda da bunu belirtmemiş olmanın, bilimsel kriterlere riâyet noktasında yazarı bağlayıcı bir durum teşkil etmeyeceği izahtan vârestedir.

Lowry, makalesinde açıkça belirttiği üzere, 2012 Haziran'ında yayınladığı kitabına henüz yayın aşamasında iken, Kılıç'ın Evrenos Beg'in kökeni ile ilgili makalelerini tenkit amacıyla bir “*Ek*” yazabildiğine göre²⁹; onun burada neşrettiği ‘İsâ Beg vakfiyesini ve ondaki *پرانقو لازارت* “*Pırânkô Lâzârat*” ibâresini de kesin olarak görmüş demektir. Bu durumda ise kendisine; kitabının hazırlık safhasında olup-bitenleri alâkasız bir biçimde, tarihleriyle alt alta sıralamak değil, kayıt no.sunun nakil şekline tenkit bile yazdığı bir belgeyi niçin “*Yeni bulgu*” olarak tanıtır³⁰, daha önce başkası tarafından yayımlandığını neden belirtme zahmeti göstermediğini açıklamak düşmektedir. Aksi taktirde, isabetsiz gerekçelerle Kılıç'a yönelttiği “*intihal*” ithamı tamamen kendisine dönecektir. Çünkü bir yayının müellifinin, hazırlık sürecinin hangi safhasında olursa olsun, onu yeni bilgi ilâveleriyle istediği şekilde genişletme imkânına sahip olduğu herkesçe bilinmektedir. Söz konusu

29 Krş. Lowry, a.g.m., s. 481-485, 488-489, 491-492.

30 Krş. Lowry, “*Fourteenth Century...*”, s. 89-99.

tartışmada da bu önemli ayrıntıyı göz ardı etmek bu noktada pek mümkün gözükmemektedir.

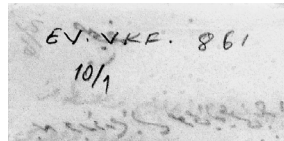
Sonuç

Akademik alanda yapılan çalışmalar, bilimsel çevrelerde öteden beri kabul gören belli esaslar çerçevesinde şekillenmiş ve herkesin riâyet etmesi gereken birtakım temel kuralları beraberinde getirmiştir. Bu kuralların işlerliği ve sürekliliği ancak kişinin, yaptığı ilmî çalışmalarını kendi vicdanında objektif bir şekilde sorgulaması ve kontrolünü sağlaması sayesinde gerçekleşebilir. Bilimsel gerçekleri gölgede bırakacak her türlü hipotez ve iddiâ, her şeyden önce bu alandaki çalışmaların hedefinden sapmasına sebebiyet vermekte ve bundan da en büyük zararı yine bilim görmektedir. Bu noktada istisnâsız herkesin üzerine düşen temel ödev; akademik ve bilimsel realitenin herkeşçe kabul görmüş temel kriterlerine riâyet etmektir.

Yukarıda Evrenos-oğlu 'İsâ Beg'e ait bir vakıf belgesinin okunuşundan hareketle, Heath Lowry'nin yeni bazı iddiâlarını bu çerçevede değerlendirmek ve tarafsız bir yaklaşımla mercek altına almak istedik. Amaç, bilimsel gerçeklerin doğru yönde tespitine hizmet etmek, başka bir ifadeyle; ilmin hakkını yine ilme vermektir.

Resim 7: Orhan Gâzî'yi ölümünden sonra "Sultânü'l-Âdilü'sh-Şehîd" diye vasıflandıracak olan 'Alâeddîn 'Alî Esved (Kara Hoca) ile bir arada gösteren bir minyatür. *Zeyl-i Şakâyiık, TSMK, Hazîne, nr.: 1263, vr. 12b.*

Resim 8: Evrenos-oğlu 'İsâ Beg Vakfiyesi'nin ekindeki *Zabt-ı Da'vâ Sûreti*'nin son sayfasının arka yüzüne, belge kaynak gösterildiğinde referans hatasına yol açacak şekilde, yan yana kaydedilmiş olan tarih ve kayıt numarası. Kılıç'ın belgeyi yayınlarken referans hatasını kasıtlı olarak değil, bu kaydı takiben yapmış olduğu ortadadır. *BOA, EV. VKF., no. 10/1, Zabt-ı Da'vâ Sûreti, s. 11.*

Kaynakça

Arşiv Belgeleri ve Birincil Kaynaklar:

- Evrenos-oğlu 'İsâ Beg Vakfıyesi*, BOA, Vakfıyeler (EV. VKF.), 10/1.
- Gâzî Süleymân Paşa'nın İznik Hacı Kara-oğlân Zâviyesi Vakfıyesi*, TSMA, no. 7792.
- 'Alâeddîn 'Alî Esved (Kara Hoca), *Künûzü'l-Envâr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, no. 1334.
- İbn Kemâl (Kemâl Paşa-zâde), *Târîh-i İbn Kemâl*, III. Defter, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, Tarih, no. 30/3.
- Tevârîh-i Âl-i 'Osmân*, Anonim, Belgrade Svetozar Marković Library, T Pco., no. 327.
- Zeynü'l-Müneccim bin Süleymân el-Konevî, *Zikr-i Tevârîh-i Ba'z ez-Selâfîn-i Moğol*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, no. 2782.

Yayınlanmış Eserler ve Makaleler:

- Demetriades, Vasilis, "The Tomb of Ghâzî Evrenos Bey at Yenitsa and Its Inscription", *Bulletin of School of Oriental and African Studies*, XXXIX (June, 1976), London, pp. 328-332.
- Kılıç, Ayşegül, "Evrenos Bey'in Kökeni Hakkında Tartışmalar ve Yeni Bir Değerlendirme", *Belleten*, c. LXXV/274 (Aralık 2011), s. 745-768.
- Kılıç, Ayşegül, "Bizans ve Osmanlı Kaynaklarında Gâzi Evrenos Bey'in İmajı Hakkında Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. XXX/49 (2011), Ankara, s. 131-144.
- Kılıç, Ayşegül, "Evrenos Bey'in Babası Pranko Lazarat'ın (Pranko İsa) Vakfı ve Türbesi", *Güneydođu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi (GAMER)*, I/1 (2012), Ankara, s. 87-99.
- Kılıç, Ayşegül, *Bir Osmanlı Akıncı Beyi: Gazi Evrenos Bey*, İthaki Yayınları, İstanbul 2014.
- Lowry, Heath W.- Erünsal, İsmail E., *Yenice-i Vardar'lı Evrenos Hanedanı: Notlar ve Belgeler*, Bahçeşehir Ünü. Yay., İstanbul, 2010.
- Lowry, Heath W., "Oyunu Kuralına Göre Oynamak: Ayşegül

Kılıç'a Bir Yanıt", *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, XLIII (2014), s. 475-492.

Lowry, Heath W., *Fourteenth Century Ottoman Realities, In Search of Hâcı-Gâzî Evrenos - Ondördüncü Yüzyıl Osmanlı Gerçekleri, Hacı-Gazi Evrenos'un İzinde*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.

Schreiner, Peter, *Die Byzantinischen Kleinchroniken, II: "Chronica Byzantina Breviora"*, Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Vienna, 1977.

Turan, Osman, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, TTK, Ankara, 1954